

АРОМАТ АРАБІЇ (лінгвістичне есе)

У наш час без порозуміння різних народів і культур не обійтися. Без цього не існувало б ані миру на Землі, ані цивілізації як такої. З огляду на це дедалі більшої популярності набирає зацікавлення східними й екзотичними культурами в усьому світі загалом, у Європі та США зокрема. Не оминула ця тенденція й Україну. Думаєте Схід дуже далекий від нас? Він ближче, ніж Вам здається! І складніший, ніж Ви уявляєте!

Чи не найбільшу загадку для західної людини становить Схід. На думку спадають казки тисячі й однієї ночі, аромати прянощів, східні ласощі, коштовні прикраси, шовкові тканини, танці живота, витіювата арабська в'язь, піщані дюни... Палітра східного різноманіття перевершує будь-які очікування: від найрозкішніших палаців до найзлиденніших халуп, від демократичних свобод до фундаментального консерватизму, від найбільш стабільного миру до найменш передбачуваної війни, від небаченої щедрості до нечуваної жорстокості.

Найґрунтовнішою працею за останні сто років з арабського сходознавства є «Орієнталізм» Едварда Саїда, що була спрямована на розвіювання міфів західного читача про Арабський схід і сприяла налагодженню міжкультурного діалогу. Виходець із Палестини аргументовано критикував відображення Заходом образу Сходу (маніпуляції ЗМІ), а також політику імперіалізму і колоніалізму (підтримувані західною наукою).

Сплеск інтересу до арабської культури у нещодавній історії спостерігався у декілька етапів:

1. Звільнення арабських колоній і демократизація незалежних держав (Алжир, Йорданія, Ліван, Лівія, Марокко, Палестина, Туніс – 2 пол. ХХ ст.);
2. Початок стрімкого розвитку країн Перської затоки і створення там центрів бізнесу й туризму (Катар, Кувейт, ОАЕ – кін. ХХ – поч. ХХІ ст.);
3. Хвиля революцій «Арабська весна» (Єгипет, Лівія, Сирія, Туніс – із 2010 р. – нині).

Водночас для не знайомих із арабською культурою людей панівним є її негативний образ, нав'язаний ЗМІ. Фактично дії радикалів-терористів сприймаються пересічним реципієнтом як зразок буденної поведінки араба чи мусульманина. Також поширеним явищем є сплутування понять національності та релігії, а відповідно й ототожнення дефініцій «арабська культура» та «мусульманська культура». Арабська культура від її виникнення до сьогодні не обмежується ісламом, а включає в себе як мінімум декілька культурно-історичних впливів:

1. Доісламська язичницька культура народу Аравійського півострову (до VII ст. н.е.);
2. Мусульманська культура після створення Арабського халіфату із частковим засвоєнням культури завойованих земель (VII ст. н.е. – нині);

3. Антична культура (праці Аристотеля, Платона та інших – IX ст.);
4. Турецька культура (занепад халіфату і завоювання більшості арабських країн турками XVI ст.);
5. Європейська культура (європейські колонії у Північній Африці та на Близькому Сході, XIX–XX ст.);
6. Світська культура запроваджується фрагментарно відповідно до місцевих особливостей (2 пол. XX ст. – нині);
7. Християнська культура (Єгипет, Ірак, Ізраїль, Йорданія, Ліван, Палестина, Сирія – від перших століть н.е. – нині).

Наприклад, турки й перси – брати по вірі з багатьма арабами, але не брати по крові. У той самий час сирійці-християни належать до арабського етносу. Частка християнського населення в арабських країнах значно перевищує цей показник в Ізраїлі (Єгипет – бл. 2 %, Ізраїль – бл. 2 %, Ліван – бл. 30 %, Сирія – бл. 10%). До громадянської війни у Лівані (1975–1990 рр.) чисельність християнського населення становила приблизно 70 %.

Сприйняття арабського народу як єдиного монолітного утворення є грубою помилкою, адже до арабського світу належать 22 країни. Кожна з них має власні історію, культуру, закони й особливості. Якщо вирушаєте до однієї з арабських країн, Вам треба ознайомитись не лише із загальними етикетом цього історико-культурного регіону, але й специфічними місцевими правилами поведінки. Те, що нормально в одній арабомовній країні, є неприпустимим для іншої. Це стосується зовнішнього вигляду, їжі, предметів побуту, домашніх тварин і манер загалом.

Популяризація арабської мови є закономірним явищем у контексті зацікавлення світу арабською культурою. Власне, араби всіляко цьому сприяють шляхом вироблення інформаційної продукції (книги, медіа, музика, кіно) рідною мовою. Вони часто наголошують на невіддільності мови від культури. Катарська медіа-компанія «Аль-Джазіра» створила спеціальний сайт для вивчення арабської як іноземної. Наразі опція доступна двома мовами (англійською та французькою) і на трьох рівнях (початковий, середній і просунутий). В інтернет-просторі СНД існує чимало ресурсів, присвячених арабській мові. Але й тут на Вас чатують сюрпризи! Основна складність в опануванні *а'рабі* (скорочена самоназва мови) полягає не стільки у вимові й письмі, скільки в регіональній і соціальній диференціаціях. Визначтесь, де і як Ви будете застосовувати арабську, інакше навчання не принесе бажаних плодів.

Сьогодні розрізняють три основні типи арабської мови:

1. Класична (середньовічна, якою написано Коран);
2. Літературна (мова мас-медіа та політики арабських країн);
3. Розмовна (побутова, яка поділяється на багато різновидів та діалектів, поширених у різних регіонах арабського світу).

Для арабських країн характерне явище білінгвізму чи диглосії, тобто паралельного використання залежно від сфер спілкування двох мов або двох форм існування однієї мови (діалектів, жаргонів тощо), що передбачає їх

свідоме оцінювання за шкалою «рідна – чужа», «висока – низька». Літературна мова та інші діалекти розцінюються як чужі, місцевий діалект – рідна мова. Високими є літературна та класична мови, діалектні – низькими. Діалекти цих країн помітно відрізняються не лише один від одного, але й від літературної мови (*фусхи*). Фактично діалект кожної арабської держави є окремою мовою з лінгвістичного погляду. Для зручності виокремлюють п'ять основних груп діалектів: єгипетську, магрибську, іракську, левантійську та півострівну (*халіджі*). Представнику однієї групи досить складно зрозуміти представника іншої без використання літературної мови чи володіння хоча б одного комунікатора діалектом співрозмовника.

Класична арабська об'єднує арабів по всьому світу в релігійному, а літературна – в соціально-гуманітарному (світському) вимірах. Розмовна виражає національні особливості і демонструє різноманіття арабської мови. Багато сучасних арабських співаків виконують пісні декількома діалектами, що забезпечує їм популярність у багатьох арабських країнах і сприяє налагодженню внутрішньоарабського діалогу. Арабська є найпоширенішою семітською мовою семіто-хамітської родини мов, якою розмовляють у західній Азії і північній Африці близько 240 мільйонів (як рідною) та ще 50 мільйонів (як другою) осіб. Це забезпечило їй статус офіційної мови ООН і п'ятої за поширеністю у світі.

Якщо Ви збираєтесь вивчати арабську, з'ясуйте яку саме! Не сподівайтесь, що опанувавши марокканський діалект, Ви легко порозумієтесь арабською з корінними жителями міста Дубай. Зазвичай вивчають літературну мову та єгипетський діалект, оскільки останній є найпоширенішим (бл. 80 млн носіїв) і найзрозумілішим завдяки сучасній єгипетській культурі (кіно, музика, телебачення). Можна обрати і діалект собі до вподоби: викладачів і репетиторів не бракує (багато арабів здобували освіту у вищих СРСР).

В Україні арабську вивчають на професійному рівні у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Києво-Могилянській академії, Національному лінгвістичному університеті, а також у Львівському університеті та Харківському колегіумі. Існує безліч курсів, орієнтованих на різний рівень та сферу застосування арабської. Вивчення мови при Громадських організаціях членах ВАГО «Альраїд» (ісламських культурних центрах) – безкоштовне.

Навіть якщо вивчення цієї мови не знадобиться Вам для навчання чи роботи, то для розширення кругозору й підвищення культурно-освітнього рівня – обов'язково! Ви чули про *довгі й короткі голосні* в іноземних мовах? Напишіть диктант арабською й побачте, чи розрізняєте Ви їх на слух. Ви насолоджувались сонячним днем і милувались місячною ніччю? А про те, що *літери* бувають *сонячними й місячними* здогадувалися? В арабському алфавіті 28 літер, кожна з яких належить до однієї з двох груп. Кількість літер у кожній з груп рівна. Якщо певна літера асимілює приголосний [l] в означеному артиклі «аль», тоді вона сонячна (*ash-shams* – сонце). Якщо ні, то місячна (*al-qamar* – місяць). От Вам не абетка, а ціла філософія!

Проходимо вперед до аудиторії з написом «Графіка». Експонати-літери дружно тримаються за руки. Якщо Вам здається, що вони танцюють, не треба йти до лікаря. Просто залежно від розташування в слові (окремо, на початку, всередині та наприкінці) літери мають чотири різні варіанти написання. Різниця в написанні не настільки разюча, щоб її не можна було запам'ятати, але достатньо варіативна, щоб створювати шедеври каліграфії. Саме каліграфія була провідним видом зображального мистецтва на Арабському Сході протягом століть і досі залишається невід'ємною частиною життя арабів.

Підіймаємось сходами до поверху «Лексика». Тут на Вас чатує соціологія. Згадайте Середньовічну Європу: чим більше подвигів здійснив лицар, тим благороднішим він вважався. Аналогічний принцип застосовується до арабських слів: чим більше значень має слово, тим благороднішим воно є. Слово має одне значення – воно звичайне, два і більше – благородне. Нести на собі тягар смислів – це теж подвиг, погодьтесь!

Носії арабської та люди, які її опанували, люблять казати: «Арабська в'язь – зовсім не китайська грамота!». Не можна не погодитись, що кількість арабських лексем і китайських ієрогліфів за чисельністю корелюють між собою. Можливо, саме для Вас знайомство з арабською культурою перетвориться на східну казку. Сюжет, персонажів, розподіл ролей і тривалість дії – обираєте Ви. Як стверджують арабісти, східна естетика об побут не розбивається. Чому б не перевірити?!